

Literatuur

Signalement

Wellicht kent u *Spiegel Historiae*, het maandblad dat op een zeer plezierige wijze gedegen informatie (inclusief prachtige illustraties) geeft over geschiedenis en archeologie. In het nummer van september treft de lezer naast artikelen over de onafhankelijkheidsstrijd van Texas en de bouw van een Koggeschip in Kampen een bijdrage aan van Ad van Drunen en Ester Vink, getiteld *(Bouw)historie aan de Markt te 's-Hertogenbosch*. De auteurs, voor u geen onbekenden, leggen nog eens fijntjes uit dat samenwerking tussen verschillende disciplines - bouwhistorici en 'gewone' historici - tot verrassende onderzoeksresultaten kan leiden. Als voorbeeld van deze samenwerking dient het onderzoek naar de bouwblokken rond de Markt van 's-Hertogenbosch. De auteurs nemen historische (belasting-gegevens, tellingen van schoorstenen) en bouwhistorische bronnen (bouwmaterialen, brandsporen) onder de loep. Deze (bouw)historische informatie, door samenwerking verkregen, leidt tot betere inzichten in de wijze waarop 's-Hertogenbosch in de loop der eeuwen vorm kreeg. (*Spiegel Historiae*, jrg. 31, nr. 9, september 1996, p. 348-353).

Naast artikelen over de Bom-melerwaard, Loevestein, Texel en Vianen staan in het *Jaarboek Monumentenzorg 1996* een aantal waardevolle bijdragen over Bossche bouwwerken. Boekwilt en Van Drunen filosoferen over het gebruik van middeleeuwse 'tussenbalkjucken' in huizen aan de Orthenstraat, Karenstraat en Postelstraat. Was deze bouwconstructie een regionaal fenomeen? Bij de restauratie van de Hof van Zevenbergen hebben Hein Hundertmark en Bart Klück de verschillende onderdelen van de natuurstenen boogstellingen onderzocht. Zij onderbouwen de hypothese dat de boogstellingen afkomstig zijn van het laat-gotische bordes van het 'oude' stadhuis aan de Markt. Hoewel het nog steeds de vraag is of De Moriaan het vroegste bakstenen woonhuis van Nederland mag worden genoemd, draagt Ronald Claudemans in zijn bijdrage over het genoemde huis opnieuw gegevens aan over de bouwgeschiedenis van dit Bossche 'fenomeen'. De Moriaan blijft (nog) een puzzelstukje. (*Monumenten en bouwhistorie. Jaarboek Monumentenzorg 1996*, Zwolle/Zeist 1996).

Vorig jaar verrichtte het Staring Centrum te Wageningen een onderzoek naar de beleving van cultuurhistorische objecten in de Meierij van 's-Hertogenbosch. Door mid-

del van 'diepte-interviews' werd gepeild welke gevoelens men bij het zien van een object kreeg. Er werd gekeken naar schoonheid, compleetheid, vakmanschap en uitzonderlijkheid. Verwonderlijk is het niet dat oude gebouwen en oude landschappen verschillend worden beleefd. Voor de één is de kunst op het plein voor het Noordbrabants Museum lelijk, de ander vindt dat het gebouw daardoor 'een andere dimensie krijgt, een andere betekenis'. Er speelt heel wat mee bij de waardering van een gebouw of het landschap. Een lelijke kerk mag blijven bestaan 'omdat ik er in gedoopt ben'. Een niet-Boschenaar vindt het Willem II gebouw 'afschuwelijk' maar kan begrijpen dat het gebouw 'een begrip in de stad is' en daarom een waardevol bouwwerk blijft. Het rapport is de moeite waard om te lezen. De onderzoekers doen voor beleidsmakers aanbevelingen. Besteed net zo veel aandacht aan oude landschappen als aan oude gebouwen, bewaar wat je hebt en beheer dit zo goed mogelijk, bewaar méér dan alleen wat experts waardevol vinden etc. Dit is nu eens geen saai rapport, tenminste zo beleef ik dat. (J.F. Coeterier, *De beleving van cultuurhistorische objecten. Een verkennend onderzoek in de Meierij van den Bosch*, DLO-Staring Centrum, Rapport nr. 433, Wageningen 1995).

We blijven nog even bij monumenten. De Stichting Binnendieze presenteerde onlangs haar visie op het Bossche stadsriviertje. Nu denk ik dat de Binnendieze door vrijwel iedereen gezien wordt als cultuurhistorisch waardevol element in de Bossche binnenstad. De samenstellers van het rapport willen dat zo houden. Ze kijken naar de toekomst en dan krijgt de rivier er nog een kwalificatie bij. De Binnendieze wordt een 'toeristisch product'. Ja, wat is geen product, "Gij zult kopen!"

Het 'toeristisch verzadigingspunt' werd in 1996 nog niet bereikt, toen er 65.000 mensen kwamen varen (in 1993: 44.500). Geen stilstaand water dus en de Werkgroep Binnendieze wil ook voort. In het rapport schetst de club een aantal scenario's, nieuwe vaarroutes in de eenentwintigste eeuw: een romantische, een cultuurhistorische en een vestingroute. De Werkgroep Binnendieze benadrukt de versterking van het cultuurhistorische karakter van de voortkabbellende rivier, wijst uitdrukkelijk op de samenhang met de binnenstad en beschouwt de rivier als katalysator van een deel van de binnenstad. In de visie van de samenstellers past ook een bezoekerscentrum, waar de toerist op moderne wijze en efficiënt zijn cultuurhistorische informatie (over de Binnendieze) kan krijgen. Nu er

zijn plannen. Uit de lade en aan de slag! De samenstellers vragen uitdrukkelijk om meedenkers. Dergelijke invitaties kom je in de rapportenwereld maar weinig tegen. (Alma Kennis en Vincent Verberk, *De Binnendieze: Wél vaart of vaart wel? Een visie*, 's-Hertogenbosch 1996).

Om vast in de stemming te komen, want in de winter wordt er niet gevaren, kunt u genieten van het boek van Jan van Oudheusden, *Binnendieze, de stadsrivier van 's-Hertogenbosch* (Zwolle 1996). Prachtige foto's en informatieve teksten! Zelf vertoefde ik 'vroeger' veel in het Utrechts plassen gebied en rond de Friese meren. Dat er elders in het land - naast Giethoorn - ook 'water' is, daar sta je nauwelijks bij stil. Brabant beschouw je toch als een land van zandpaden, stille vennen met Mariabeelden en eeuwig zingende bossen, met 's-Hertogenbosch als een middelpunt, dat wel.

's-Hertogenbosch is echter een 'Waterstad', dat blijkt ook uit de studie van Do Hoogma en Bram Steketee. Ik hoop voor u dat het boek nog verkrijgbaar is, want de auteurs hebben prachtig werk geleverd. Niet alleen wordt er ruimschoots aandacht besteed aan het 'Bossche' deltagebied vóór de 'stichting' van de stad, maar vanzelfsprekend ook aan de betekenis van het water voor de

verdediging, de handel en de nijverheid in de stad na ca. 1190. De wateroverlast van 1995 wordt in beeld gebracht evenals de veel grotere problemen die stad en omgeving ondervonden van het water in de negentiende eeuw. Het boek is ruimschoots geïllustreerd met kaarten, foto's en prenten. Een aanwinst! (D. Hoogma en A. Steketee, *'s-Hertogenbosch Waterstad. Een historische waterstaatkundige verkenning*, 's-Hertogenbosch 1996).

Aart Vos ■